

Este recunoscut astăzi chiar de partizanii extremiști ai tezei anti-bogomilice, că «Тайната книга», atestată de două versiuni latine, este sigur de proveniență bogomilică. Scopul alcătuirii acestei cărți a fost desigur înlocuirea *Cărții Facerii* din Biblie, cu o expunere a cosmogoniei și antropologiei bogomilice. În componența acestei cărți n-a intrat conținutul unei singure opere, ci a cel puțin două cărți independente: prima parte, cea mai dezvoltată, expune cosmogonia și antropologia bogomilică; a doua parte, mult prescurtată, cuprinde substanța apocrifului intitulat *Apocalipsul lui Ioan Bogoslovul*, care a circulat și la noi într-o adaptare ortodoxă, ceea ce-l făcea pe Cartoian să-i conteste orice tangență cu bogomili¹. Așadar, a existat o prelucrare în sens bogomilic a conținutului Apocalipsului sau a cărții însăși². Atît legenda bogomilică a facerii lumii, cît și Apocalipsul au ajuns la extremitatea occidentală a Europei, unde au fost înregistrate de Inchiziție ca *produse vehiculate de bogomili*. Că această se ocupau cu colportarea unor astfel de scrieri, nu mai e deci îndoială.

Acestor două scrieri li se adaugă — iarăși deplin acceptată ca bogomilică — *Viziunea lui Isaia*, prelucrare bogomilică a unui apocrif ortodox la origine, care demonstrează indubitabil îndeletnicirea bogomililor cu lectura și răspîndirea de apocrife, pentru că altfel nu ar fi prelucrat în sensul lor această scriere. A treia dovadă că bogomili nu au fost străini de asemenea preocupări o constituie repudierea *Cărții secrete a lui Enoh*, considerată ca operă a diavolului. Conținutul acestui apocrif contrazicea flagrant ideologia bogomilică prin cosmogonia sa ostentativ ortodoxă, ceea ce a determinat pe adepții sectei să introducă în *Cartea Secretă* un pasaj în care Satana este arătat ca răpind pe Enoh în cer și dezvăluindu-i minciunile sale spre a le răspîndi printre oameni³. A existat deci o *cenzură bogomilică* exercitată în diferite grade asupra apocrifelor.

S-a încercat de către Turdeanu să se demonstreze că majoritatea apocrifelor publicate de I. Ivanov nu prezintă nici o intervenție bogomilică, eretică. Atît mitul lui Satanail, cît și denumirea lui și ideea că ar fi «domnul lumii acesteia» se dovedesc mai vechi decît bogomilismul și în acord cu Biblia și părinții bisericii, de unde ar rezulta că aceste elemente nu pot să constituie argumente în favoarea unei prelucrări sau colportări bogomilice. Problema astfel pusă neglijează, în primul rînd, faptul că circulația apocrifelor este un fenomen caracteristic culturii populare, nu culturii oficiale bisericești, care a privit totdeauna aceste cărți cu suspiciune și chiar cu adversitate, trecîndu-le în indexul de cărți interzise. Între masa credincioșilor simpli, care citeau astfel de scrieri și cărora li se adresau, și ierarhia înaltă, a existat totdeauna un dezacord în această privință. Dacă biserica a tolerat unele apocrife sub presiunea maselor populare, ea n-a încurajat niciodată difuzarea lor. Acei membri ai clerului care s-au ocupat cu copierea și răspîndirea apocrifelor nu aparțineau înaltei ierarhii bisericești, ci clerului mărunt de prin țiguri și sate, «părții plebeiene a clerului», cum o numește Engels, sudliniind că din rîndurile ei se ridicau adesea ideologii mișcărilor populare antifeudale⁴. În consecință, problema inițială este de a ști în ce mediu

¹ Cartoian, *op. cit.*, p. 92—98. Povestirea apocaliptică a «Sfîrșitului lumii», care este subiectul propriu-zis al Apocalipsului lui Ioan Bogoslovul, nu face decît să încheie manuscrisul latin de la Carcassonne.

² Pentru caracterul compozit al acestei cărți și pentru întinsele cunoștințe în domeniul apocrifelor de care dă dovadă autorul ei anonim, vezi analiza amplă a lui Velcio Velcev în *op. cit.*, p. 209—216.

³ E. Turdeanu, *art. cit.*, p. 185.

⁴ Războiul țărănesc german, p. 39.